

УДК 343.9

О.В. ОЛШЕВСЬКИЙ, канд. юрид. наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНО-ШКІДЛИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Ключові слова: інформація, протидія злочинності, інформаційний вплив, соціально-шкідлива інформація

З однієї сторони, загальноприйнятими та конституційними є положення про те, що держава повинна створювати умови для реалізації права громадян вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформації, захищати інформацію обмеженого доступу, але з іншої – вона має забезпечити умови для захисту самої людини від негативного впливу певного виду інформації, коли її розповсюдження може завдати шкоди інтересам та правам особи і суспільства. Це положення закріплене в ст.17 Конституції України, де забезпечення її інформаційної безпеки визначається однією із найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу [1].

Визначальною характеристикою сучасного розвитку інформаційної сфери є можливість впливати на свідомість людини та суспільства загалом. Одним із видів такого впливу називають інформаційну війну – широкомасштабну інформаційну боротьбу із застосуванням способів і засобів інформаційної дії на психіку людей, насамперед, на їх індивідуальну і суспільну свідомість, а також на функціонування технічних засобів на користь досягнення цілей впливаючої сторони [2, с.27].

У зв'язку з цим постає питання інформаційної безпеки. Питання співвідношення останньої із захистом від впливу шкідливої інформації вирішено в науковій літературі. Тут виділяють наступні основні напрямки захисту інформаційної сфери:

– захист інтересів особи, суспільства, держави від впливу шкідливої, небезпечної, недоброякісної інформації;

– захист інформації, інформаційних ресурсів та інформаційних систем від неправомірного впливу;

– захист інформаційних прав і свобод [3, с.28–29].

Таким чином, захист від впливу шкідливої інформації є однією із складових інформаційної безпеки.

Дослідженням питань шкідливої (або негативної, незаконної, недоброякісної, обмеженого використання) інформації займалися науковці не лише різних галузей права (конституційного, адміністративного, інформаційного, кримінального права та кримінології), а й різних наук (лінгвістики, психології, педагогіки, політології, релігієзнавства, соціології, інформатики). В основу даної роботи покладено праці таких юристів, психологів та соціологів як І.Л. Бачило, А.Ю. Дроздова, Н.М. Ковальнової, В.М. Лопатіна, О.О. Лисенко, В.С. Мауріна, О.В. Мінбалєєва, М.О. Федотова, В.О. Копилова та інших. Проте, однозначний підхід щодо пояснення досліджуваного терміну та його позначення відсутній. Тому метою даної статті є спроба визначення соціально-шкідливої інформації та обґрунтування обраної назви для досліджуваного явища.

Перш за все, розглянемо нормативно-правові акти на предмет визначення головного поняття роботи. Забігаючи наперед, вкажемо, що в українському законодавстві не розкривається зміст шкідливої інформації, але в окремих місцях окреслюється, які саме відомості знаходяться під заборонаю.

Відповідно до п.3 ч.1 ст.1 Закону України «Про інформацію», інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Згідно з ч.2 ст.6 цього закону, право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання

авторитету і неупередженості правосуддя [4]. В цій нормі закріплена можливість обмеження обігу інформації з метою забезпечення збереження більш високих соціальних цінностей.

Словосполучення «шкідлива інформація» міститься в нормативно-правових актах Ради Європи. Наприклад, у пунктах 16, 17 Резолюції № 3 «Права людини та регулювання медіа і нових комунікаційних послуг в Інформаційному Суспільстві» в контексті її поширення за допомогою нових комунікаційних послуг, але без роз'яснення змісту поняття [5, с.84].

У п.7 ч.1 ст.2 Федерального Закону Росії «Про захист дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та розвитку», інформація, що заподіює шкоду здоров'ю та (або) розвитку дітей визначається як інформація (у тому числі що міститься в інформаційній продукції для дітей), поширення якої серед дітей заборонено або обмежено відповідно до цього закону [6].

З'ясувавши відсутність законодавчого визначення шкідливої інформації в нормативно-правових актах України, перейдемо до аналізу змісту цього поняття в теорії. Провідні російські дослідники інформаційного права І.Л. Бачило, В.М. Лопатін та М.О. Федотов визначали його спочатку як інформація, яка не є конфіденційною, але яка обумовлює необхідність охорони та захисту прав і законних інтересів особи, суспільства і держави в силу можливої шкоди, що завдасть цим суб'єктам її поширення (застосування) [7, с.623]. Пізніше вони зазначають, що шкідлива інформація – інформація, обіг якої заборонено у зв'язку зі шкодою і небезпекою для суспільства та людини [8, с. 85]. Позитивно оцінюючи таке визначення, вкажемо на такий недолік, як «заборонність». Далеко не вся інформація, що справляє негативний вплив є забороненою, оскільки останнє в правовій країні може мати місце тільки на підставі нормативно-правових актів. Як свідчить реальне життя, законодавство часто «відстає» у розвитку.

На думку В.С. Мауріна, шкідлива інформація – це інформація, яка посягає на життєво важливі інтереси особи, суспільства і держа-

ви, характер і ступінь суспільної небезпеки від впливу якої обумовлює необхідність прийняття державою заходів, що забезпечують належний правовий захист від шкоди, що завдається цим суб'єктам в результаті її розповсюдження [9, с.5].

Маже ідентичну дефініцію подано у вітчизняній роботі О.О. Лисенко. Шкідливу інформацію визначено як інформацію, що посягає на життєво важливі інтереси особи, суспільства і держави, характер і ступінь суспільної небезпеки дії якої обумовлюють необхідність ухвалення державою таких заходів, які б забезпечували належний правовий захист від втрат, що завдаються цим суб'єктам у результаті її розповсюдження [10, с.7]. Вважаємо не зовсім вдало розкритими дві останні дефініції. По-перше, інформація визначається через слово «інформація». По-друге, вказівка на «необхідність прийняття державою заходів, що забезпечують належний правовий захист від шкоди, що завдається цим суб'єктам в результаті її розповсюдження» не розкриває змісту досліджуваного терміну.

Шкідливу інформацію О.В. Мінблаєв ототожнює з інформацією обмеженого використання – це обмежені законом у доступі та/або використанні відомості, здатні справити негативний інформаційний вплив на громадян, організації, суспільство, державу і завдати шкоди їхнім правам, свободам та законним інтересам [11]. Однак, запропоноване автором позначення нездатне чітко відобразити суть досліджуваного поняття. А обмеження при використанні відомостей може виступати лише однією із охоронних умов обігу шкідливої інформації.

Як видно із аналізу юридичної літератури, автори по-різному визначають дефініцію «шкідлива інформація», що свідчить про відсутність єдиного підходу та поглядів. Крім цього, зустрічаються різні назви одного поняття – шкідлива, негативна, небезпечна, недоброякісна, незаконна або інформація обмеженого використання.

Спочатку узгодимо назву визначення. У Словнику української мови «шкідливий»

означає: 1) який завдає шкоди, збитків кому-, чому-небудь чи в чомусь; 2) який завдає або може завдати шкоди здоров'ю, негативно впливає на когось, щось. Наступне слово – «негативний» – 1) поганий щодо властивостей, якостей, призначення і т. ін., який не викликає схвалення, а заслуговує на осуд; 2) який свідчить про відсутність чого-небудь; протилежний очікуваному. Термін «небезпечний» означає: який може заподіяти кому-небудь щось неприємне, якеś нещастя; який містить у собі небезпеку для кого-небудь або здатний створити її; який загрожує чиему-небудь життю, здоров'ю [12].

Як видно із вказаного вище слова «шкідливий», «негативний», «небезпечний» є синонімами, а отже кожне із них може підходити для позначення досліджуваної інформації.

Поняття «незаконний» визначається як такий, який забороняється законом, порушує закон або суперечить законові, йде врозрід з ним [12]. Незважаючи на те, що обіг деяких видів негативної інформації забороняється нормативно-правовими актами, не можна вважати обґрунтованим використання терміну «незаконна інформація» для позначення досліджуваної категорії. Головним аргументом є те, що законодавство частіше за все не «встигає» йти в ногу з розвитком суспільних відносин, особливо це видно в інформаційній сфері.

Зміст наступної дефініції «недоброякісний» розкривається як такий, якісь якого не відповідає належним вимогам; низької якості [12]. Її смислове навантаження є доволі слабким для позначення досліджуваної категорії.

Нарешті останнє позначення – «інформація обмеженого використання». В даному випадку обмеження можуть бути встановлені законом, проте не до кожного виду інформації вони окреслені в законодавстві України. Крім цього, обіг деякої інформації взагалі заборонений нормами кримінального та адміністративного законодавства. На додаток, такий термін не відповідає змістовному наповненню питання, що досліджується.

Розглянувши вище зазначене, не можна прийти до єдиного висновку яке поняття най-

більш обґрунтоване, а тому пропонуємо звернути увагу на такі базові категорії для кримінального права як: соціальна шкідливість і суспільна небезпека. Їхнім співвідношення в контексті різних питань займалося достатньо велике коло науковців. Як результат, приймаємо за основу висновки попередників про те, що соціальна шкідливість опосередковує соціальні цінності (у тому числі, їх ієрархію) у рамках конкретного соціокультурного простору, а суспільна небезпека опосередковує інтерпретацію законодавцем соціальної значущості певних цінностей з метою їх відображення в законі.

На основі цього, вважається обґрунтованим позначити інформацію, що представляє собою небезпеку для людини та суспільства соціально-шкідливою. Саме така назва інформації без розкриття її змісту міститься в роботі О.В. Надигіної [13, с.10], присвяченій аналізу впливу інформаційних технологій на правосвідомість.

Спробуємо визначити ознаки соціально-шкідливої інформації. До числа основних ознак шкідливої інформації, на погляд В.С. Мауріна, можна віднести наступні:

- поширення (надання) помилкової (неповної, спотвореної) інформації;
- загроза заподіяння (спричинення) шкоди життю, здоров'ю, іншим інтересам;
- інформаційно-психологічний вплив (з метою стимулювання певного типу поведінки) [9, с.8].

Серед ознак шкідливої інформації О.О. Лисенко виділяє: розповсюдження (надання) помилкової (неповної, спотвореної) інформації або ж правдивої, але невігідної інформації, що приховується або інтерпретується об'єктом; загрозу спричинення (спричинення) шкоди життю, здоров'ю, іншим інтересам; легкість для сприйняття; приховування шкідливого спрямування; інформаційно-психологічну дію (з метою стимулювання певного типу поведінки) тощо [10, с.7].

Однак, такі ознаки як помилковість, неповнота або спотвореність не характерні для всієї соціально-шкідливої інформації. Напри-

клад, інформація, що пропагує порнографію, культ насильства і жорстокості, розпалює соціальну, расову, національну чи релігійну ненависть, ворожнечу може взагалі не мати таких характеристик.

Як зазначає І. Парфенюк, щоб інформація стала повноцінною зброєю, вона має відповідати таким вимогам:

1) бути шкідливою для об'єкта інформаційної атаки (наносити шкоду іміджу, дискредитувати дії і рішення, звинувачувати, провокувати, висвітлювати і розповсюджувати правдиву, але не вигідну інформацію, що приховується або інтерпретується об'єктом тощо);

2) бути легкою на сприйняття;

3) приховувати шкідливе спрямування [14].

Така характеристика шкідливих відомостей чи даних як легкість сприйняття є, очевидно, факультативною ознакою.

Отже, головними ознаками соціально-шкідливої інформації є:

– здатність завдавати шкоди законним правам, свободам та інтересам людини, суспільства чи держави;

– здійснення психологічного впливу на людину з метою стимулювання певного типу поведінки.

Таким чином, соціально-шкідлива інформація – це будь-які символи, образи, відомості та/або дані, здатні шляхом психологічного впливу завдавати шкоди законним правам, свободам та інтересам людини, суспільства чи держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=254%EA%2F96%E2%F0>.

2. Прокофьев В. Ф. Тайное оружие информационной войны: атака на подсознание / В. Ф. Прокофьев. – Изд. 2-е, расшир. и дораб. – М. : СИНТЕГ, 2003. – 408 с.

3. Литвинов А. А. Правовые основы защиты информации : учеб.-метод. пособие /

А. А. Литвинов. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2004. – 187 с.

4. Закон України «Про інформацію» : від 02.10.1992 р., № 2657-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

5. Стандарти Ради Європи у сфері медіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irex.ua/files/media/R_E_final.pdf.

6. Закон Российской Федерации «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» : от 29.12.2010 г., № 436-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://base.garant.ru/12181695/1/#block_100.

7. Бачило И. Л. Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 789 с.

8. Бачило И. Л. Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов ; под ред. акад. РАН Б. Н. Топорнина. – 2-е изд., с изм. и доп. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 725 с.

9. Маурин В. С. Правовой анализ вредной информации в условиях информационного общества : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 / В. С. Маурин. – М., 2004. – 24 с.

10. Лисенко О. О. Правовой захист суспільства від шкідливої інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О. О. Лисенко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 20 с.

11. Минбалева А. В. Проблемы правового регулирования информации ограниченного использования (вредной информации), распространяемой в сети Интернет / А. В. Минбалева // VII Междунар. конф. «Право и Интернет» (Москва, 27–28 окт. 2005 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifap.ru/pi/07/program.htm#4>.

12. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inmo.org.ua/sum.html>.

13. Надыгина Е. В. Теоретико-правовой анализ влияния информационных технологий

на правосознание : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Е. В. Надыгина. – Нижний Новгород, 2007. – 28 с.

14. Парфенюк І. Україні потрібна інформаційна зброя / Ігор Парфенюк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narodnapravda.com.ua/politics/4a9eaa62155bf>.

Олішевський О. В. Поняття соціально-шкідливої інформації / О. В. Олішевський // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 395–399 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_69.pdf

Проаналізовано підходи науковців різних наук щодо змісту поняття та ознак шкідливої інформації. Обґрунтовано назву категорії «соціально-шкідлива інформація». Запропоновано визначення її змісту та ознак.

Олишевский А.В. Понятие социально-вредной информации

Проанализированы подходы ученых разных наук относительно содержания понятия и признаков вредной информации. Обоснованно название категории «социально-вредная информация». Предложено определение ее содержания и признаков.

Olishevskiy O.V. The Concept of Socially Harmful Information

The approaches of different sciences researchers concerning the content of the concept and features of the harmful information are analyzed. The category name «socially harmful information» is substantiated. The definition of the content and features are offered.